

Tutkimussuunnitelma: Kliinisten oikeuslääketieteellisten tutkimusten kirjaamiskäytännöt Suomessa

Miko Ruokomäki (THL), Sirkka Goebeler (THL), Tiina Kaustinen (THL)

JOHDANTO

Kliiniset oikeuslääketieteelliset tutkimukset ovat eläville henkilöille tehtäviä lääketieteellisiä toimenpiteitä, joita tehdään terveydenhuollon ammattihenkilön toimesta ja jotka ovat osa epäillyn rikoksen esitutkintaa. Tutkittaessa rikoksesta epäiltyä henkilöä rikosta tutkiva viranomaisen pyytää virka-apua niissä toimenpiteissä, joissa viranomaisen omat lakiperusteiset toimivaltuudet ylittyvät (pakkokeinolaki 806/2011, 1. ja 8. luku). Tavallisesti tällaiset virka-apupyynnöt tapahtuvat poliisin ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden välillä, ja virka-avun antamisvelvollisuus perustuu terveydenhuoltolain (1326/2010) 31. §:ään. Lisäksi rikoksen kohteet voivat asianomistajina hakeutua terveydenhuollon toimipisteisiin kliiniseen oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen ennen rikosilmoituksen tekemistä, tai epäily rikoksesta voi ilmetä vasta tutkimuksen aikana tai sen jälkeen.

Tyypillisimpiä kliinisiä oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ovat liikennejuopumuksen yhteydessä otettu verinäyte sekä seksuaali- ja väkivaltarikokseen liittyvät vammojen tarkastukset ja näytteenotot, joita voidaan ottaa sekä epäillyltä että uhrilta. Kliinisiä oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ovat myös lääkärin suorittamat päivystykselliset vainajan ulkotarkastukset kuolemansyynselvitykseen liittyen.

Kuolemansyynselvitys on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) lakisääteinen tehtävä, ja siihen liittyvät toimintamallit ovat kansallisesti muodostuneet yhdenmukaisiksi ja selkeiksi. Kliinisten oikeuslääketieteellisten tutkimusten, niihin liittyvän näytteenoton, toimintamallien ja kirjaamiskäytäntöjen on sen sijaan jo 10 vuotta sitten

tehdyssä THL:n raportissa *Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa (32/2014)* todettu olevan toimintayksiköittäin vaihtelevia ja laadultaan epäyhtenäisiä, mikä monelta osin johtuu niitä koskevan lainsäädännön puutteellisuudesta. Muun muassa koronapandemian vuoksi lainsäädännössä ei ole tapahtunut kehitystä.

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

THL:n oikeuslääkintäyksikkö tekee vuosien 2024 ja 2025 aikana laajempaa selvitystyötä kliinisen oikeuslääketieteen tilasta Suomessa. Selvitystyö koostuu retrospektiivisistä kyselytutkimuksista, jotka on suunnattu hyvinvointialueille, oikeuslaitokselle sekä poliisille. Lisäksi tarkastellaan retrospektiivisesti rikosoikeudellisten lääkärintlausuntojen laatua.

Tämä tutkimusosio koskee hyvinvointialueita ja terveydenhuollon toimipisteissä työskentelevien työntekijöiden näkemyksiä kliinisten oikeuslääketieteellisten tutkimusten suorittamisesta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää erityisesti niihin liittyviä toimintamalleja ja kirjaamiskäytäntöjä terveydenhuollon toimipisteissä koko Suomessa sekä analysoida havaintoja seuraavista näkökulmista:

- tutkimuksen (virka-apu) aloittaminen
- tutkimustietojen kirjaaminen/tallentaminen/säilyttäminen
- tietoturvasuus
- eri alueilla tehtyjen tutkimusten vertailukelpoisuus
- osaamisen kokemukset eri alueilla
- oikeusturvan ja tasa-arvon toteutuminen (kaikkien kliiniseen oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen osallistuvien tahojen näkökulmasta)
- tietojen käytettävyys.

Lisäksi on tarkoituksena selvittää problematiikkaa, joka liittyy niin sanottuihin piileviin kliinisiin oikeuslääketieteellisiin tutkimuksiin, joissa asianomistajat hakeutuvat hoitoon itsenäisesti ja joissa epäily rikoksesta ilmenee vasta kliinisen tutkimuksen aikana tai kriittisesti liian myöhään. Näissä tilanteissa voidaan menettää arvokasta esitutkintaa edistävää aineistoa.

Tutkimuksen tuloksia voidaan myöhemmin hyödyntää suunniteltaessa jatkotutkimuksia ja luotaessa kansallisesti yhtenäisempiä toimintatapoja sekä ohjeistuksia.

RAJAUKSET

Tutkimuksesta rajataan ulkopuolelle tutkimuksen tarkempi suorittaminen toimenpiteineen eli kliininen osuus, mutta todetaan samalla sen olevan tärkeä tutkimuskohde.

Tutkimuksessa ei myöskään keskitytä kuolemansyynselvitykseen eikä oikeuslääketieteelliseen ruumiinavaustoimintaan, mutta niihin saatetaan ottaa kantaa päivystyksellisten vainajan ulkotarkastuksiin liittyen.

Tutkimuksessa on tarkoitus saada vastauksia kaikilta sosiaali- ja terveydenhuoltoa järjestäviltä alueilta eli kaikilta hyvinvointialueilta (21 kpl) sekä Helsingiltä ja Ahvenanmaalta. Tutkimuksessa ei kiinnitetä huomiota yksittäisiin henkilöihin tai toimipisteisiin vaan kaikissa vastauksissa säilytetään vastaajan anonymiteetti, ja tulokset ja johtopäätökset esitetään hyvinvointialuetasolla.

TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄ

Tämän tutkimuksen kohderyhmänä, eli kyselytutkimuksen vastaajina sekä myöhemmin haastateltavina, ovat sellaiset terveydenhuollon ammattihenkilöt, jotka antavat virka-apua muille viranomaisille, kuten poliisille, tai muuten osallistuvat **kliinisten oikeuslääketieteellisten**

tutkimusten suorittamiseen käytännössä tai hallinnollisesti. Kohderyhmään kuuluvat kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt huolimatta työsuhteen laadusta (virkasuhde, työsuhde, vuokratyösuhde, osittainen työsuhde jne.).

TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmät jaetaan kahteen osioon:

- 1) **Kyselytutkimus:** Strukturoidulla kyselytutkimuksella selvitetään perustietoja vähintään 25 kysymyksellä, joista muutamat saattavat sisältää jatkokysymyksen. Kysely ei sisällä sensitiivisiä tietoja. Kyselyyn vastaaminen vie 10–15 minuuttia.

Kyselytutkimus lähetetään hyvinvointialueiden kirjaamoihin sieltä edelleen lähetettäväksi tai sellaisten osastonhoitajien, apulaisosastonhoitajien, osastonylilääkärien tai muun vastaavan nimikkeen omaavien henkilöiden sähköpostiosoitteeseen, joka on saatu luotettavasta lähteestä. Kysely pyydetään välittämään sellaisiin toimipisteisiin ja sellaisille henkilöille, jotka ovat osallisia kliinisten oikeuslääketieteellisten tutkimusten suorittamisessa käytännössä tai hallinnollisesti.

- 2) **Teemahaastattelu:** Kyselytutkimuksessa vastaajilta tiedustellaan halukkuutta osallistua teemahaastatteluun, joka järjestetään kyselytutkimuksen jälkeen. Haastateltavat valitaan vapaaehtoisuuteen ja hyvinvointialueeseen perustuen. Haastattelut järjestetään noin tunnin kestäväinä Teams-kokouksena, joka tallennetaan ja litteroidaan myöhemmin anonyyminä keskusteluna. Teemahaastatteluissa tavoitteena on kerätä tarkempaa tietoa toimintamalleista ja kirjaamiskäytännöistä eri hyvinvointialueilla. Haastattelussa ei käsitellä tutkittaviin henkilöihin tai potilaisiin liittyviä tietoja eikä muita sensitiivisiä tietoja. Haastattelujen tulee kattaa alueellisesti mahdollisimman suuri osa Suomesta.

TUTKIMUSLUVAT JA EETTISYYS

Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

Eettistä ennakoarviointia ei tarvita.

EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (35–36 artikla) mukainen vaikutustenarviointi on suoritettu THL:n ohjeistuksen mukaisesti. Tässä tutkimuksessa henkilötietojen käsittely ei sisällä korkeaa riskiä.

Tarkemmat tiedot aineiston tietosisällöstä ja säilytyksestä löytyvät liitteenä olevasta tietoturvailmoituksesta.

Tutkimus on osa THL:n strategiatavoitteita, sillä on THL:n Valtion palvelut-osaston johtajan Anneli Poudan puolto ja se tehdään THL:n oikeuslääkintäyksikön toimeksiannosta. Tutkimus perustuu Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 2. §:n kohtaan 2. Tiedonsaannin perusteena ovat lain 5. §:n kohdat 1 c, f ja g.

Hyvinvointialueilla on erilaisia lupakäytäntöjä tutkimuksiin liittyen, koska lukuisat erilaiset tutkimukset kuormittavat henkilökuntaa tärkeän potilastyön ohella. THL:ssa otetaan asia huomioon ja kunnioitetaan hyvinvointialueiden toivomusta. Jokaisen hyvinvointialueen kirjaamoon lähetetään viesti, jossa tiedustellaan, miten tässä tutkimuksessa olisi paras heidän alueellaan edetä, jotta tutkimuksellisesti tärkeät tavoitteet toteutuvat ja samalla hyvinvointialueiden työntekijöiden kuormitus voidaan minimoida.

AIKATAULU

Kyselytutkimus hyvinvointialueille aktivoidaan kevään 2024 aikana. Haastattelut suoritetaan kyselytutkimuksen päätyttyä, kuitenkin tavoitteena suorittaa ne kesän 2024 aikana. Tulokset ja johtopäätökset julkaistaan vuoden 2024 loppuun mennessä.

RAHOITUS

Kaikki tutkimusryhmän jäsenet tekevät tutkimusta omien töidensä (THL) ohella. Tutkimus ei vaadi erillistä rahoitusta tällä hetkellä.

JULKAISUSUUNNITELMA

Tutkimuksesta kirjoitetaan artikkeli, joka julkaistaan vertaisarvioidussa kansainvälisessä lehdessä tai julkaisussa. Lisäksi tutkimuksen tulokset julkaistaan vastaavan tutkijan Miko Ruokomäen yAMK-opinnäytetyössä (XAMK).

Tämän tutkimuksen tuloksiin voidaan viitata myös muissa samaan kokonaisuuteen liittyvissä tutkimuksissa.

LÄHTEET

Pakkokeinolaki 806/2011.

Terveystieteiden tutkimuslaki 1326/2010.

Oikeuslääketieteellinen näytteenotto Suomessa. 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 32/2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

EU:n yleinen tietosuojalaki (GDPR)

LIITTEET

Tietosuojailmoitus